

א. שבועת אסף הרופא

אסף היה רופא יהודי קדמון. הוא חי כנראה במאה ה-6 או ה-7, בארץ ישראל או בארם נהריים. הוא היה ירא שמים ומסור לדת ישראל. חיבר את הספר העברי הראשון בחכמת הרפואה. תורתו חדורה אתיקה רפואית נעלה. אסף מוזכר על ידי הגאונים והראשונים: פירוש הגאונים לעוקצין פ"ג, המיוחס לרב האי גאון; ספר הערוך, ע' ותן; רמב"ן, תורת האדם, שער הגמול; רד"ק הושע יד ה.

'שבועת אסף הרופא' פורסמה לראשונה בגרמנית לפי כתב יד אוקספורד, סימן 201:8. בער גולדברג פרסם את השבועה בכתב העת 'כרמל', בשנת 1861, לפי כת"י פאריס. מונטנר פרסם את השבועה במבוא לספר אסף הרופא, ירושלים, 1957, על פי כת"י אוקספורד. השבועה פורסמה גם בספר אסיא, א, תשל"ו, עמ' 258. וראה בהרחבה דיון על שבועה זו בחוברת *Pines S: The oath of Asaph the Physician and Yohanan ben Zabda*, The Israel Academy of Sciences and Humanities Proceedings, Vol. V, No. 9, 1975. וראה שם גם תירגום לאנגלית של השבועה.

וזאת הברית אשר כרת אסף בן ברכיהו ויוחנן בן זבדא¹ עם תלמידיהם וישיביעום בדברים האלה:

אל תצודו להמית כל נפש במשתה עקר²,

ואל תשקו אשה הרה לזנונים להפיל³,

ואל תחמודו כל יפי תואר בנשים לנאפה בהין⁴,

ואל תגלו את סוד האדם אשר האמין לכם⁵,

ואל תקחו כל כופר לחבל ולהשחית⁶,

צמודים זה לזה בשבועה זו, ואולי יש בזה חיזוק לשיטה שהפלה היא בגדרי רציחה [ראה ע' הפלה, הע' 199 ואילך]. [4] על פי שמות כ יד – 'לא תחמד אשת רעך'; דברים ה יח – 'ולא תחמד אשת רעך'. יש לציין, כי איסור זה הוא נורמה מוסרית כללית, ולא דווקא כלפי רופא, אלא שהרופא המטפל בנשים עלול להיקלע לאיסור זה בקלות יתר. [5] על חובת שמירת הסוד הרפואי ראה בערך סודיות רפואית. [6] על פי במדבר לה לא – 'ולא תקחו כפר לנפש רצח'; שם לב – 'ולא תקחו כפר לנוס וגו'. ואולי הכוונה במונח 'כופר' כאן במונח של שוחד.

[1] על זיהויו של יוחנן בן זבדא ראה בהקדמתו של ז. מונטנר לספר אסף, ובמאמר בחוברת *Pines S: The Oath of Asaph the Physician and Yohanan ben Zabda*, The Israel Academy of Sciences and Humanities Proceedings, Vol V No. 9, 1975. [2] עקר = שורשי צמחים, כמו 'כוס של עקרין' [ראה ע' מניעת הריון, הע' 18 ואילך]. והכוונה לצמחים רעילים הגורמים למוות. פיסקה זו מתנגדת במפורש ל'המתת חסד' פעילה [active euthanasia]. ראה ע' נוטה למות]. [3] על יסודות איסור הפלה – ראה ערך הפלה. יש לציין, כי איסור המתת חולה ואיסור הפלה

ואל תקשיחו לבב מלחמול על דל ואביון לרפא⁷,

ואל תאמרו על טוב רע, ועל רע טוב⁸,

ואל תלכו בחוקות המכשפים לחבר, לנחש, ולכשף⁹, להפריד איש מאשת חיקו, או אשה מאלוף נעוריה¹⁰,

ולא לחמוד כל הון וכל כופר לעזר תאות זימה¹¹,

ולא להיעזר בכל עבודת אלילים לרפא בהם, ולא להבטיח בכל דברי עבודתם לרפאות, כי אם לשקץ ולתעב ולשנוא את כל עובדיהם¹² והבוטחים בהם והמבטחים בהם, כי כולם תוהו ולא מועילים¹³, כי אין המה, ושעירים רוחות מתים המה¹⁴, את פגריהם לא יושיעו, ואיך יוכלו להושיע את החיים.

ועתה בטחו בה' אלוֹקֵיכֶם¹⁵, א-ל אמת, א-ל חי, כי הוא הממית ומחיה, המוחץ והרופא¹⁶, המלמד לאדם דעת¹⁷ וגם להועיל¹⁸, המוחץ בצדק ובמשפט, והרופא בחסד וברחמים, לא יבצר ממנו כל מזימות ערמה¹⁹, ואין נסתר מנגד עיניו²⁰. המצמיח צמחי רפואות²¹, והשם בלב חכמים תושיה לרפא ברוב חסדיו, ולספר נפלאות בקהל רבים, לדעת כל חי, כי הוא עושהו ואין בלעדיו מושיע²². כי הגויים הבוטחים אל עצביהם אשר יושיעום ממצוקותיהם ולא יצילום מצרותיהם, כי תוחלתם ותקוותם אל המתים. על כן נאה לכם להבדל מהם, ולשטות ולרחוק מכל תועבות גלוליהם, ולדבקה בשם ה' אלוֹקֵי הרוחות לכל בשר²³, ובידו נפש כל חי להמית ולהחיות²⁴, ואין מידו מציל²⁵.

[7] על החובה לרפא עניים אפילו בחינם – ראה לעיל. [8] על פי ישעיה ה כ – 'הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע'. והכוונה כנראה למנוע שקר מחולה, אף כי אין הכרח לומר שאסף דרש להגיד את כל האמת לחולה. על סוגית גלוי מידע לחולה ראה בערך גלוי מידע לחולה. [9] על פי דברים יח יא – 'לא ימצא בך וגו' מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים'. [10] יתכן שבא לאסור על רופא גילויים על התנהגויות בלתי הולמות של בני הזוג, אשר עלולות לגרום למתחים ביניהם ולדרישת גירושין. [11] על פי שמות כ יד – 'לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך וגו' וכל אשר רעך'; דברים ה יח – 'ולא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך וגו' וכל אשר לרעך'. וראה לעיל הע' 3. [12] על פי דברים ז כו – 'ולא תביא תועבה אל ביתך וגו' שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא'. [13] על פי

שמו"א יב כא – 'כי אחרי התהו אשר לא יועילו'. [14] על פי ויקרא יז ז – 'ולא יזבחן עוד וגו' לשעירים'. בענין רוחות מתים יתכן שמתכווין ל'דרש אל המתים' – דברים יח יא. [15] על פי תהלים קטו יא – 'יראי ה' בטחו בה'; ישעיה כו ד – 'בטחו בה' עדי עד'. וראה גם מל"ב, יח כב; ישעיה לו ז. [16] על פי דברים לב לט – 'אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא'. [17] על פי תהלים צד י – 'המלמד אדם דעת'. [18] על פי ישעיה מח יז – 'אני ה' אלקיך מלמדך להועיל'. [19] על פי איוב מב ב – 'ולא יבצר ממך מזמה'. [20] על פי עמוס ט ג – 'ואם יסתרו מנגד עיני'. [21] על פי בן סירא לח ד. [22] על פי ישעיה מג יא – 'אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע'. [23] על פי במדבר כז טז – 'יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר'. [24] על פי מל"ב ה ז – 'ויאמר האלקים אני להמית ולהחיות'. [25] על פי דברים לב לט – 'אני

זכרוהו בכל עת ודרשוהו באמת וביושר ובתום דרך, למען תצליחו בכל מעשיכם, ויתן לכם עזרה להצליח בידכם, והייתם מאושרים בפי כל בשר, ויזנחו הגויים את אליהם ועצביהם, ויתאוו לעבוד את ה' ככם, כי יכירו כי תוהו מבטחם ולריק יגיעם, כי ישוועו אל אל, לא ייטיב ולא יושיע²⁶.

ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם, כי יש שכר לפעולותיכם²⁷, וה' עמכם בהיותכם עמו²⁸. אם אתם את בריתו תשמורו, ובחוקותיו תלכו לדבקה בהם²⁹, ונחשבתם לקדושו בעיני כל בשר, ויאמרו אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלקיו³⁰.

ויענו תלמידיהם ויאמרו: כל אשר הוכחתם אותנו וצויתם עלינו נעשה³¹, כי מצות התורה היא, ועלינו לעשותה בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאודנו³², לעשות, לשמוע³³ ולא לנטות, ולא לסור ימין ושמאל³⁴. ויברכום בשם א-ל עליון קונה שמים וארץ³⁵.

ויוסיפו עוד להעיד בהם ויאמרו עליהם:

הנה ה' אלקים וקדושו ותורתו עדים בכם³⁶, אשר תהיו יראים אותו לבלתי סור ממצוותיו³⁷, וללכת בחוקותיו וביושר לבב,

ולא לנטות אחרי הבצע לעזור חנף על דם נקי³⁸,

ולא למסוך סם המוות לכל איש ואשה להמית רעהו³⁹,

ולא להגיד בעקריהם, ואף לא למסרנו לכל אדם, ולא להסיח בכל דברי⁴⁰,

ולא לתת דמים בכל מלאכת רפואת⁴¹,

ברוך אברם לא-ל עליון קנה שמים וארץ; שם כב — 'הרמתי ידי אל ה' א-ל עליון קנה שמים וארץ'. [36] על פי דברים לא כא — 'וענתה השירה וגו' לפניו לעד'; מיכה א ב — 'יהי ה' אלקים בכם לעד'. [37] דברים יז כ — 'ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל'. [38] על פי דברים כז כה — 'ארור לקח שחד להכות נפש דם נקי'. [39] נגד המתת חסד בצורה פעילה או בסיוע להתאבדות. [40] גם כאן כנראה הכוונה לא למסור את סוד העיקרים (=צמחי הרעל) שאיתם אפשר להרוג את החולה, ולפי זה מדובר באיסור physician assistant suicide, וזה חידוש. [41] דמים במובן דם, היינו לא להשתמש בדם לטיפולים רפואיים; או אולי הכוונה דמים במובן של ממון, ולא לקחת כסף כשכר רפואה, אך לא מסתבר לא בסגנון ולא במשמעות, שהרי היה

אמית ואחיה וגו' ואין מידי מציל'. [26] על פי תהלים יח מב — 'ישועו ואין מושיע'. [27] על פי דבהי"ב טו ז — 'ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעלתכם'; ירמיה לא טו — 'כי יש שכר לפעולתך'. [28] על פי דבהי"ב טו ב — 'ה' עמכם בהיותכם עמו'. [29] על פי דברים יא כב — 'ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו'; יהושע כב ה — 'ולשמר מצותיו ולדבקה בו'. [30] תהלים קמד טו. [31] על פי יהושע א טז — 'כל אשר צויתנו נעשה'. [32] על פי דברים ו ה — 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך'. [33] על פי שמות כד ז — 'ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע'. [34] על פי דברים ה לב; שם יז יא, כ; שם כח יד; יהושע א ז; שם כג ו; מל"ב כב ב; משלי ד כו; דבהי"ב לד ב. [35] על פי בראשית יד יט — 'ויברכהו ויאמר

ולא לצדות לעורר מחלה על נפש אדם, ולבלתי תת מום באדם למהר להבקיע בשר אדם בכלי ברזל או במכוות אש, עד אשר תבחין פעמיים ושלוש, אז תתנו עצתכם⁴²,

ולא תמשול בכם רוח רמה לרום עיניכם ולבכם,

ואל תטורו נקמת כל איבה באדם החולה⁴³,

ולא להחליף אמרתכם בכל שנא ה' אלקינו לעשות⁴⁴, כי אם לשמור פקודיו ומצוותיו, ללכת בכל דרכיו⁴⁵, למען מצוא חן בעיניו⁴⁶, להיות נקיים⁴⁷ ונאמנים וישרים.

כה הוכיחו והשביעו אסף ויוחנן את תלמידיהם.

ב. שבועתו של רופא — שבועת אמטוס לוזיטנוס

אמטוס (בעברית: חביב, אהוב) לוזיטנוס חי בשנים רעא-שכח/ 1511-1568, בפורטוגל, הולנד ואיטליה. הוא היה מאנוסי ספרד, ואף הוזמן להיות רופאו של האפיפיור. הוא ברח לסלוניקי, וחזר לחיק היהדות. הוא כתב שבעה כרכים של תיאורי מחלות שונות, ובכל כרך — מאה מחלות.

שבועת אמטוס לוזיטנוס מופיעה בסוף הכרך הששי והשביעי של ספריו. היא נכתבה בלטינית, בשנת 1559, ותורגמה לאנגלית על ידי הארי פרידנוואלד בשנת 1935. שבועה זו פורסמה בעברית על ידי י. לייבוביץ, בגליון 'מחניים', כרך כב, תש"ל, בספרו של ד. מרגלית, דרך ישראל ברפואה, תש"ל, עמ' 515 ואילך, ובספר אסיא, א, תשל"ו, עמ' 250 ואילך.

נשבע אני באלקים חי העולמים [ובעשר דברותיו הקדושות, אשר ניתנו בהר סיני ביד משה לעם הנגאל מעבדות מצרים]:

אם בכתבי הרפואה האלו הוקרתי והחשבתי דבר אפס מלמסור לדורות הבאים את אמת הדברים במלואה;

לא הזמתי ולא שיניתי דבר בגלל הבצע;

אם לא תמיד שאפתי לכך כי התועלת תגיע אל בני האדם;

מקובל על הרופאים לקחת שכר רופא. [42] נגד
 הכירורגים — ראה פחד יצחק, ע' רופא; דרישה
 מוסרית לזהירות מירבית בטיפול רפואי. [43] על
 פי ויקרא יט יח — 'לא תקם ולא תטר את בני
 עמך'; נחום א ב — 'ונטר הוא לאיביו'. [44] על
 פי דברים טז כב — 'אשר שנא ה' אלקיך'.
 [45] על פי דברים י יב, יא כב — 'ללכת בכל
 דרכיו'. [46] על פי שמות לג יג; במדבר יא טו
 — 'אם נא מצאתי חן בעיניך'. [47] על פי
 במדבר לב כב — 'זהייתם נקיים מה' ומישראל'.

אם מעולם הללתי איש, או דברתי בגנותו, כדי לתת סיפוק לתאוותי שלי, אלא אם כן השאיפה לאמת תבעה זאת.

אם שקר בפי יענשני נא הבורא ורפאל משרתו בקצף עולם, ואיש לא יתן מעולם אימון בי.

ואשר לשכר המשתלם לרופאים לא נתתי דעתי עליו, אנשים רבים ריפאתי, לא במסירות בלבד, אלא אף בחינם. פעמים קרובות גם דחיתי ברוח נכונה וללא רתיעה את השכר שאנשים רבים הציעו לי, כי טוב היה בעיני להשיב לחולים בעבודתי ובטיפולי את בריאותם אשר קיפחו, מאשר יעשירוני בנדיבותם ובהונם.

שווים היו לפני בני כל האמונות, יהודים, נוצרים או ערבים. רום מצבו של החולה לא השפיע עלי מעולם, ובאותה שקידה טיפלתי בעני כבני רום המעלה.

מעולם לא גרמתי למחלה.

בהגדת העתיד אמרתי תמיד את אשר נראה לי לאמת.

לא נשאתי פני לשום רוקח על משנהו, אלא בשהיה עולה עליו בניסונו המקצועי ובהגינותו.

ברפואות שרשמתי שמרתי תמיד על המזיגה הנכונה התואמת את תכונת החולים.

לא גיליתי מעולם סוד שהופקד בידי.

לא השקיתי איש משקה מוות.

שום אשה לא הפילה את עובריה בעזרתי.

לא עשיתי כל מעשה רע בבית בו טפלתי בחולה.

סוף דבר, לא עשיתי מעשה שאינו נאה לרופא מכובד וחשוב. תמיד הצבתי לי לנגד עיני את אבות אמנות הרפואה היפוקרטס וגלנוס. לא בזיתי את מורשתם של האנשים הרבים שהצטיינו באמנות הרפואה.

ואשר ללימודי בהם התמדתי מאד, ואף העניינים הדחופים ביותר לא מנעוני מלקרוא בספרי המחברים הטובים.

קבלתי על עצמי אובדן רכושי, נסיעות רבות ומסוכנות, אפילו גלות שגליתי. עמדתי בכל אלו כיאה לפילוסוף, ברוח נכונה ובלתי נשברת.

את תלמידי, שהם מרובים עד היום הזה, חשבתי תמיד כבני, למדתיים בבהירות האפשרית, הוריתי לשאוף להגיע למעלת הטובים שברופאים.

את ספרי הרפואה שחברתי הוצאתי לאור ללא שאיפת כבוד.

מטרה אחת היתה לפני, לדאוג לבריאות בני האדם בכל יכולתי. ידונו נא אחרים אם השגתי את מטרתי, אך אנוכי לזאת נשאתי נפשי, ואותה העליתי על ראש תפילתי.

ג. שבועת הרופא העברי

שבועה זו חוברת על ידי ד"ר ליפמן היילפרין, מנהל המחלקה הנורולוגית בבית החולים הדסה בירושלים. השבועה חוברת בשנת תשי"ב, לרגל סיום המחזור הראשון של בית הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית והדסה בירושלים, ביום ל"ג בעומר תשי"ב, 13.5.1952.

פרחי הרפואה בישראל: אתם ניצבים היום כולכם לפני מוריתכם בדרכי הרפואה וחוקותיה, לעברכם בברית הרפואה למען תקיימו את תורתה בכל מאודכם בשום שכל וביושר לבב, ולמען קום דור רופאים דרוכי מעש ואמוני ייעוד לעזרת האדם הדווי. וזאת הברית אשר אנכי כורת אתכם היום לאמור:

על משמרתכם הופקדתם יומם ולילה לעמוד לימין החולה במצוקתו בכל עת ובכל שעה

ושמרתם עד מאד חיי האדם מרחם אמו, והיה שלומו ראש חרדתכם כל הימים ועזרתם לאדם החולה באשר הוא חולה, אם גר אם נכרי ואם אזרח, אם נקלה ואם נכבד

והשכלתם להבין לנפש החולה לשובב את רוחו בדרכי תבונות ובאהבת אנוש אל תמהרו להוציא משפט, ושקלתם את עצתכם במאזני החכמה הצרופה בכור הנסיון

שמרו אמונים לאדם שהאמין בכם, אל תגלו סודו ואל תלכו רכיל יחכם לבכם גם לבריאות הרבים להעלות ארוכה למדווי העם תנו כבוד ויקר לרבותיכם שנחלצו להנחותכם במעגלי הרפואה תרבו חכמה ואל תרפו, כי היא חייכם וממנה תוצאות חיים היזהרו בכבוד חבריכם, כי בכבודם הם תכובדו גם אתם דברי הברית האלה קרובים אליכם מאד, בפיתם ובלבבכם לעשותם, ועניתם כולכם אמן,

אמן, כן נעשה

יהי רצון שישגא פעלכם להאדרת מורשת הרפואה בישראל

ד. שבועת היפוקרטס

היפוקרטס היה גדול הרופאים של יוון העתיקה. חי בשנים 460-370 לפני הספירה. בכתבים העבריים מימי הביניים הוא נקרא אבוקראט. הראב"ד בעל סדר הקבלה מזכירו בע' רבי יהודה הנשיא, וכותב עליו שהיה בימי מרדכי ואסתר. הרמב"ם כתב ספר

רפואי מיוחד בשם 'פירוש פרקי אבוקראט', וכותב עליו שהיה 'מגדולי האנשים, כל שכן מן הרופאים בלא ספק'.

'שבועת היפוקרטס' מוזכרת אצל מחברים שונים בעולם העתיק — ראה הרפואה והיהדות, עמ' 257, הע' 68, אך למרבה הפלא היא איננה מוזכרת כלל בכתבי גאלינוס. מעניין לציין, כי גם אין לה זכר בתלמוד ובפוסקים הראשונים והאחרונים. השבועה הנקראת על שם היפוקרטס קרוב לוודאי לא נתחברה על ידו אלא על ידי אנשים מכת האסקלפיאדים, שעבדו לאליל אסקולפיוס [Aesculapius] בנו של אפולו [Robin ED] בין החוקרים [ראה על שבועה זו — Edelstein, *The Hippocratic Oath*, Baltimore, — 1943]. הנוסח האנגלי פורסם לראשונה — Edelstein L, *Bull Hist Med Suppl* 1:3, — 1943. נוסח שבועה זו עבר גלגולים ושינויים שונים, ובעיקר יש לציין את הגירסאות הנוצריות והמוסלמיות העתיקות, עם השמטת החלקים האליליים [ראה הרפואה והיהדות, עמ' 257 ואילך; Kottek SS & Lepicard E, *Isr J Med Sci* 29:75, 1993]. הגירסא העברית של השבועה הזו נכתבה כנראה רק בשלב מאוחר יותר [לאחרונה נתגלתה גירסא עברית בכתב יד שהועתק על ידי דוסא בן יוסף בקושטא, בשנת 1461 — ראה, Kottek SS, et al, *Med Hist* 22:438, 1978; Kottek SS, *Isr J Med Sci* 29:326, 1993]. בגירסא העברית הושמטה ההתייחסות לאלילים היווניים. כמו כן הושמט האיסור לעסוק בניתוחים, אין איזכור של גילדה של רופאים, ויש תוספת של חיוב ללמוד רפואה בהתמדה ולבדוק ולהתייחס לספרי רפואה.

גירסא עברית קדומה:

אמר החסיד אבוקראט: הראוי לבוא בחכמת הרפואות הוא המכבד רבותיו, והמשבח רבותיו, והמשבח והעובד להם כאבותיו. כי הכבוד מחוייב אל האבות בעבור היות תחילה הקריאה מהם. והכבוד מחוייב אל הרב בהסירו מסוה העולמי מעל הפנים, ונותן עליהם עול מלכות. ויאות אל הרב להתבונן בברית שכלו לברר תלמיד הגון ונאה במעשיו. והוא יורנו על דרך האמת, ובלא מחיר, גם בלא תוחלת גמול העתיד. ויתחזק בכל כוחו להרחיק ולדחות מעליו האינם נאותים אל החכמה הזאת. וישים שכלו ודעתו ביושר להשיב אל הבריאות החולה, ולא בתקות ממון. לא בדרכי להעמיק הבחינות והאותות על מדוזה העשירים מן העניים, ועל הגדולים מתמורתם.

ושמור נפשו מאד פן יורה לעשות משקה להמית או להזיק, ולא יהיה כמחליש אם ירגיש ומאס, ומאחרים אשר יורו לעשות הדבר הרע הזה.

ולא יסור לבבו לנטות אנה ואנה להפיל ההרות.

ובבוא לבקר החולה לא יתן עיניו באשתו, ולא בבתו, ולא בשפחתו. הדברים האלו מעוורים הגוף.

וישים הסוד והסתר מטוב מעלותיו פן יגלה המצווה הנסתר בהגלותו אליו, כי פעמים רבות יגלה החולה אל הרופא דברים שיתבייש מהם לגלות לאבותיו או לקרוביו.

ויברח מאד מגיעול הזימה ומלעוג השכרות, כי הדברים האלו יבהילו הדעת ויסירו הלב.

ועל כל דבר יתמיד רגילות הלימוד בעזר בריאות הגוף, ולא תקצר רוחו בעיון הספרים.

הגירסא השלימה בתרגום לעברית מתוך המקור ביוונית [הובא בספרו של ד. מרגלית, דרך ישראל ברפואה, תש"ל, עמ' 1-530]:

בחיי אפולו הרופא, בחיי אסקלפיוס, היגיאה ופאנאקיא, ובחיי כל האלילים ואלילות שיהיו לי לעדים, נשבע אני לקיים, כמיטב כוחי וידיעתי, את שבועתי זאת ושטר-התחייבותי זה:

את האיש אשר לימדני אומנות זו אכבד כיבוד אב ואם, אתן ידי למחייתו וחלקי לכל צרכי נפשו; יוצאי חלציו יהיו לי כאחים, ואם יחפצו ללמוד אומנות זו, אלמדם ללא שכר וללא שטר; בהוראתי, הרצאתי וכל שאר לימודי אשתף את בני, בני מורי ותלמידים אשר יתחייבו ויישבעו כחוק הרופאים, ומלבדם לא אשתף איש.

הוראות הנוגעות לאורח-החיים אורה, כמיטב יכולתי וידיעתי, לתועלת החולים בלבד, ולא לנזקם וחסרונם.

לא אתן לאיש, אף אם יבוקש מידי, סם מוות, ועצה אשר כזאת לא אייעץ.

כמו כן לא אתן לאשה פתילה להפיל פרי בטנה.

טהורים וקדושים יהיו חיי ואומנותי.

לא אנתח בסכין, אפילו לא חולים באבני השלפוחית, אלא אניח זאת לאומנים העוסקים בכך.

לכל הבתים אשר אכנס לתוכם, אכנס לתועלת החולים, ומרצוני לא אגרום שום עוול והשחתה, במיוחד במעשי תאוה, לא בנשים ולא בגברים, לא בכני חורין ולא בעבדים.

כל אשר אראה או אשמע בשעת טיפולי, וגם שלא בטיפולי, באורח חיי האנשים, ואשר אין להשמיע מחוץ לביתם, לא אגלה מזה מאומה, כי ידעתי כי סוד מופלא הוא שאין להזכירו.

אם אקיים את דבר השבועה זאת ולא אפירנה, ייטב לי בחיי ובאומנותי עד עולם,

וכל בני האדם כבד יכבדוני. ואם אעברנה ונשבעתי לשווא, יקרני ההיפך.

הגירסה המודרנית לשבועת היפוקרטס היא הצהרת ג'נבה של ארגון הבריאות העולמי, 1965. להלן תרגום לעברית מהנוסח האנגלי שפורסם ב-British Medical Association Handbook, 1965:

אתן למורים שלי את הכבוד ואת ההוקרה הראויה להם

אמלא את תפקידי באופן מצפוני ובכבוד

בריאותם של המטופלים שלי יהיו בראש מעייני

אכבד את הסודות שנמסרו לי

אשמור בכל יכולתי את הכבוד ואת המסורת האצילית של מקצוע הרפואה

חברי למקצוע יהיו כמו אחים לי

לא ארשה לערב שיקולים של דת, לאומיות, גזע, עמדה פוליטית, או עמדה חברתית במילוי תפקידי כלפי המטופלים שלי

אשמור את מלוא ההערכה לחיי אדם מרגע ההפריה, אפילו תחת איום; לא אשתמש בידע הרפואי שלי בניגוד לחוקים הומניים

אני מבטיח הבטחות אלו מתוך חופש וכבוד.

ה. שבועת הרופא המוסלמי

הנוסח נקבע בכנס הבינלאומי הראשון לרפואה מוסלמית בכווית, ינואר 1981

אני נשבע באלקים הכל יכול, לזכור את הא-ל בבואי לעשות את מלאכתי,

לשמור על חיי אדם בכל השלבים ובכל הנסיבות, לעשות כל שביכולתי כדי להצילו ממוות, מחלה, כאב וחרדה,

לשמור על כבוד האדם, לכבד את פרטיותו, ולנעול בקרבי את כל סודותיו,

להיות כל אותה דרך מכשיר לרחמי הא-ל,

להושיט את טיפולי הרפואי לקרוב ולרחוק, לצדיק ולרשע, לידיד ולאויב,

לעשות כל מאמץ להשיג ידע שאשתמש בו לטובת האנושות ולא לרעתה,

לכבד את מורי, ללמד את הצעירים ממני, ולשמש אח לחברי במקצוע הרפואי בחסד וברחמים,

לחיות באמונתי בחיי הפרטיים והציבוריים מתוך הימנעות מכל דבר שמגנה אותי בעיני הא-ל, שליחיו וחברי.

רָחֵם וְטָפוּלוֹת

המקרא הוא כל פתח⁷, אך אחרים דחו דבריו וסבורים שרחם הוא דווקא פתח יציאת הוולד⁸.

א. הגדרת המושג

יתכן שמקור השם 'רחם' הוא מלשון רחמים, שבו מגדלת האם את עובריה ברחמים רבים⁹, או שהוא מלשון אהבה, שכן לשון תרגום לאהבה הוא לרחם, או שמקור השם הוא בהיפוך אותיות רמ"ח, והיינו שממנו יוצא וולד המורכב מרמ"ח איברים¹⁰.

הרחם הוא המקום ממנו העובר יוצא¹, ודבר זה נכון גם בבעלי חיים². במקורות המקרא והתלמוד יש שהמונח 'רחם' משמש לחלק האנטומי שבו הוולד מתפתח³, והוא מקביל למושג זה בימינו, ויש שהוא משמש למונח האנטומי המקביל לנרתיק⁴.

מצינו במקרא ובחז"ל שמות רבים לרחם¹¹: אם¹², בטן¹³, הרת¹⁴, טרפחת¹⁵, כרס¹⁶, מטריץ¹⁷, מעים¹⁸, נחשת¹⁹,

באופן מושאל מתייחסים לסגירת רחם במובן של עקרות האשה⁵, ופתיחת הרחם במובן לידה⁶. יש מי שכתב, שרחם בלשון

סדר א-ב. [12] סנהדרין לג א; חולין נד א. כנראה משום שהוא המסמל יותר מכל את האמהות, שבו מתפתח העובר. [13] בראשית כה כג; דברים ז יג; איוב א כא; מיכה ו ז. המושג 'בטן' מתייחס גם לאיברים פריים הנמצאים בתוך הבטן. [14] ראה רש"י ברכות נו ב ד"ה והרת, ורש"י ע"ז כט א ד"ה והרת, שכך נקרא הרחם של בהמה. כיום משמש מושג זה לבלוטת התימוס. [15] חולין נה ב. [16] ברכות סג ב; ב"ב נו ב וברש"י שם ד"ה בכרסה. מושג המתייחס לכל איברי הבטן. [17] בראשית רבה נג ז; רות רבה ז יג. היינו אם בלשון יוונית. [18] בראשית כה כג; רות א יא; ויקרא רבה יח. אף הוא מתייחס לכל האיברים הפנימיים בגוף – ראה ע' עכול, מערכת ה- הע' 38. [19] יחזקאל טו לו. וראה נידה מא ב, וברש"י שם ד"ה נחשתך.

[1] במדבר יב יב; ירמיה א ה; שם כ יח; איוב י יח; שם לח ח. על הוויכוח הלשוני ביחס למינוח בעברית המודרנית ל- uterus – ראה מאמרו של מ. הלפרין, חוב' אסיא, סא-סב, תשמ"ח, עמ' 105 ואילך. [2] שמות יג ב, יב. [3] היינו uterus. וראה רש"י שבת קכח ב; רש"י נדה ל ב; רמב"ם איסורי ביאה ה ג; שם שחיטה ח כה; מו"נ ח"ג סופ"ח. [4] היינו vagina. וראה מאמרו של מ. הלפרין, שם; ד. מלאך, אסיא, סז-סח, תשס"א, עמ' 207-208, שברוב המקומות בחז"ל המושג רחם מתאים לנרתיק. [5] שמו"א א ה-ו. [6] בראשית כט לא; שם ל כב. [7] רש"י בראשית כ יח. [8] רמב"ן בראשית שם. וכן משמע מתרגומי אונקלוס ויונתן. [9] ראה חולין סג א, בענין השם של העוף הטמא רחם (ויקרא יא יח). [10] וראה כעין זה במו"ק יז א, בענין חרם. [11] השמות להלן לפי